

УДК 378:37.011.3 – 051:613.955 (045)

Жара Г.І.

ORCID ID 0000-0002-8092-542X

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З ТОЧКИ ЗОРУ ФОРМУВАННЯ У НИХ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

У статті здійснено аналіз навчальних планів підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів за різними спеціальностями. Основну увагу приділено дисциплінам валеологічного спрямування і фаховим дисциплінам, зміст і практична орієнтованість яких могли би бути використані для формування компетентності індивідуального здоров'язбереження у майбутніх учителів. Показано взаємозв'язок обсягу зазначених дисциплін, стану здоров'я та рівнів професійного вигорання вчителів-практиків, які мають аналогічні спеціальності. З'ясовано, що для повноцінного формування компетентності індивідуального здоров'язбереження у майбутніх учителів необхідні спеціально орієнтовані навчальні дисципліни або спеціальні програми для підвищення кваліфікації у системі післядипломної освіти.

Ключові слова: вчитель, здоров'я, фахова підготовка, навчальний план, кредити ECTS, компетентність індивідуального здоров'язбереження вчителя.

Постановка проблеми. Посилення вимог до здоров'язбереження учасників освітнього процесу є однією з необхідних умов існування сучасної української школи. Здійснення психологічного та валеологічного супроводу, соціально-педагогічного патронажу, впровадження інклюзивної освіти вимагають від педагогічних працівників усіх спеціальностей підвищеної відповідальності за життя і здоров'я учнів. Утім, система здоров'язбереження самих педагогічних працівників в Україні розроблена недостатньо, що підтверджується аналізом нормативних документів, літературних і монографічних джерел, а також об'єктивними даними досліджень і спостережень [2, 3]. Натомість важливим чинником у формуванні компетентності індивідуального здоров'язбереження вчителя є зміст його валеологічної та медичної освіти [5; 6], який відображено у навчальних планах і навчальних програмах ВНЗ, що здійснюють професійну підготовку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно закону України "Про вищу освіту", навчальні плани вищих навчальних закладів розробляються на підставі освітньо-професійних (освітньо-наукових) програм за кожною спеціальністю. Навчальним планом визначається "перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю. Для конкретизації планування навчального процесу на кожний навчальний рік складається робочий навчальний план, що затверджується керівником вищого навчального закладу" [7]. Також Національним вищим навчальним закладам дозволяється "здійснювати підготовку фахівців з вищою освітою за власними експериментальними освітніми програмами та навчальними планами" [7].

На сьогоднішній день у вищій педагогічній освіті України загострена необхідність розробки державних стандартів підготовки вчителів різних спеціальностей для формування освітніх програм. Такі стандарти існують в усіх розвинених країнах [01]. У нашій країні вони розроблялись з 1998 року, але втратили чинність і потребують оновлення [4; 7; 9].

Реструктуризація навчальних планів педагогічних ВНЗ з огляду на впровадження закону України "Про вищу освіту" [4], та відповідних рекомендацій Міністерства освіти і науки України [8; 10] визначила й певні особливості планування навчальних дисциплін валеологічного спрямування, а також тих, які повинні сприяти збереженню і зміцненню здоров'я студентів.

Так, навчальні заняття з фізичного виховання рекомендовано в обсязі чотирьох годин на тиждень як позакредитну дисципліну, не більше 30 годин на тиждень для студентів 1–2 курсів і у формі секційних занять для студентів старших курсів [10].

Вивчення дисципліни "Безпека життєдіяльності (безпека життєдіяльності, основи охорони праці)" в циклі нормативних дисциплін професійної та практичної підготовки пропонується в обсязі 2 кредитів ECTS [10].

Решта дисциплін визначаються як вибіркові, і "мають на меті підвищення рівня фундаментальних знань, що формують базові засади фахової підготовки з інформаційних технологій, математики, валеології, хімії, екологічної культури тощо... Обсяг вибіркової навчальної дисципліни визначається відповідною кафедрою і має становити, як правило, 3 кредити ЄКТС" [11].

Мета роботи: здійснення порівняльного аналізу навчальних планів підготовки фахівців галузі знань 01 Освіта за різними спеціальностями для з'ясування особливостей професійної підготовки майбутніх учителів щодо формування у них компетентності індивідуального здоров'язбереження.

Завдання роботи:

- здійснити аналіз навчальних планів підготовки майбутніх учителів різних спеціальностей з точки зору здоров'язбережувальної спрямованості;
- проаналізувати взаємозалежність обсягу дисциплін валеологічного спрямування у навчальних планах зі станом здоров'я та рівнями професійного вигорання вчителів-практиків.

Виклад основного матеріалу. До 2016–2017 навчального року навчальні плани підготовки майбутніх учителів у педагогічних ВНЗ були представлені трьома циклами: гуманітарної та соціально-економічної підготовки, природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки. У навчальних планах різних спеціальностей дисципліни валеологічного спрямування були розподілені між цими циклами нерівномірно. Наприклад, для спеціальностей "математика", "фізика", "інформатика", "фізичне виховання", "українська мова і література", мова і література (іноземна), ці дисципліни були віднесені до циклу фундаментальної природничо-наукової підготовки. Для спеціальностей "початкова освіта", "здоров'я людини", "хімія", "біологія", "географія", "технологічна освіта" – вивчались у межах циклів гуманітарної та соціально-економічної підготовки, а також фундаментальної природничо-наукової підготовки. Для спеціальностей "початкова освіта", "фізичне виховання", "здоров'я людини", "хімія", "біологія" і "географія" в циклі професійної та практичної підготовки також були представлені дисципліни, пов'язані з методиками навчання предметів валеологічного спрямування.

З 2016–2017 навчального року навчання фахівців галузі знань 01 Освіта здійснюється за двома циклами підготовки: загальної (загальнопрофесійної) та спеціальної. У більшості навчальних планів до циклу загальної підготовки увійшли такі дисципліни, як "Безпека життєдіяльності (та цивільний захист)" та "Екологія", для деяких факультетів "Валеологія та основи медичних знань". Втім, чіткого розподілу валеологічних дисциплін між циклами, а також між нормативними і варіативними складовими навчальних планів не виявлено.

Кількість кредитів ЄКТС, відведених на вивчення дисциплін валеологічного спрямування та професійно орієнтованих дисциплін, які можуть сприяти формуванню у майбутніх учителів компетентності індивідуального здоров'язбереження, суттєво варіює у навчальних планах різних педагогічних спеціальностей. Найчастіше це такі дисципліни, як:

- Валеологія (та основи медичних знань) – від 0 до 4 кредитів ЄКТС, в середньому – 1,71 кредитів;
- Безпека життєдіяльності (та цивільний захист) – 2-3 кредити, в середньому – 2,57 кредитів ЄКТС;
- Екологія – від 0 до 3 кредитів ЄКТС, в середньому – 1,79 кредитів;
- Фізична культура (з методикою навчання) від 0 до 2 кредитів, у 50 % випадків – позакредитна дисципліна;
- Вікова фізіологія і валеологія/шкільна гігієна – від 0 до 3 кредитів, в середньому – 1,14 кредитів.

Для окремих спеціальностей перелік доповнено такими дисциплінами: Анатомія, фізіологія дітей з основами генетики та валеології (Анатомія, фізіологія і шкільна гігієна, Анатомія людини, Фізіологія людини, Гігієна); Методика навчання освітньої галузі "Здоров'я і фізична культура"; Методика навчання основ здоров'я; Спортивна медицина, Лікувальна фізкультура, Фізична реабілітація; Основи здоров'я; Охорона праці тощо.

Загальну кількість кредитів ЄКТС із зазначених дисциплін для майбутніх учителів різних спеціальностей представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл кредитів ЄКТС та кількості дисциплін валеологічного спрямування у навчальних планах спеціальностей галузі знань 01 Освіта

Спеціальність	Початкова освіта	Фізика, математика, інформатика	Фізична культура	Українська, іноземна мова і література	Хімія, біологія, географія	Трудове навчання та технології	Історія
Кількість кредитів ЄКТС	21	8,5	33	5	14	11,5	8
Кількість дисциплін	6	3,5	11	3	5	6	3

Для аналізу можливого впливу кількості та обсягу дисциплін валеологічного спрямування на формування компетентності індивідуального здоров'язбереження у майбутніх учителів було залучено дані попередніх досліджень [2; 3] щодо стану здоров'я та рівня професійного вигорання учителів різних спеціальностей (таблиці 2 та 3).

Таблиця 2

Стан здоров'я вчителів різних спеціальностей за результатами самооцінки

Спеціальність (предмет, який викладає вчитель)	Самооцінка стану здоров'я, %			
	дуже добре	добре	посередньо	погано
іноземна мова	0	43,48	52,17	4,35
хімія, біологія	0	62,50	37,50	0
географія	0	33,33	66,67	0
зарубіжна література	0	0	100	0
історія	28,57	42,86	28,57	0
математика, фізика	0	52,94	47,06	0
початкові класи	0	47,06	50,00	2,94
трудове навчання	16,67	50,00	33,33	0
українська мова та література	5,88	35,29	58,82	0
фізична культура	0	50,00	37,50	12,50

Таблиця 3

Рівні професійного вигорання вчителів різних спеціальностей

Спеціальність (предмет, який викладає вчитель)	Рівень професійного вигорання, %			
	низький	середній	високий	вкрай високий
іноземна мова	12,00	44,00	20,00	24,00
хімія, біологія	0	50,00	25,00	25,00
географія	16,67	33,33	33,33	16,67
зарубіжна література	0	33,33	44,44	22,22
історія	12,50	50,00	25,00	12,50
математика, фізика	15,00	50,00	20,00	15,00
початкові класи	27,78	22,22	38,89	11,11
трудове навчання	57,14	42,86	0	0
українська мова та література	10,53	42,11	26,32	21,05
фізична культура	44,44	22,22	11,11	22,22

Як видно з табл. 2 і 3, найкращі показники стану здоров'я мають учителі хімії і біології, найгірші – вчителі філологічних спеціальностей (зарубіжної літератури, української та іноземних мов). За рівнем професійного вигорання найкращі показники мають учителі трудового навчання, найгірші – зарубіжної літератури. Натомість кореляційний аналіз залежностей між кількістю вище означених дисциплін, їх обсягом та станом здоров'я і рівнем вигорання вчителів показав наявність слабких додатних і від'ємних кореляційних зв'язків.

Висновки. Наявні у навчальних планах підготовки вчителів дисципліни валеологічного спрямування більше орієнтовані на набуття студентами здоров'язбережувальної компетентності, призначеної для збереження і зміцнення здоров'я учнів. Стан здоров'я і професійного вигорання учителів слабо пов'язані з їх обсягом і кількістю. Для повноцінного формування компетентності індивідуального здоров'язбереження у майбутніх учителів необхідні спеціально орієнтовані навчальні дисципліни або спеціальні програми для підвищення кваліфікації у системі післядипломної та неформальної освіти.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у розробці й апробації таких курсів.

Використані джерела

- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). – K.: CS Ltd., 2015. – 32 p.
- Жара Г. І. Оцінка зони професійного комфорту вчителів як засобу прогнозування динаміки їх індивідуального здоров'я / Г. І. Жара // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. –

- Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – № 4 (68). – 280 с. – С. 90–99. – DOI 10.24139/2312-5993/2017.04/090-099.
3. Жара Г. І. Оцінка стану здоров'я та рівня професійного вигорання учителів загальноосвітніх шкіл / Г. І. Жара // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка [Текст]. Вип. 143 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2017. – 380 с. (Серія: педагогічні науки). – С. 246–254.
  4. Закон України "Про вищу освіту" // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 37-38. – С. 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
  5. Концепція валеологічної освіти педагогічних працівників / Інформаційний вісник вищої освіти. – К. : НМЦВО, 2001. – № 6. – С. 34-38.
  6. Концепція медичної освіти педагогічних працівників / Інформаційний вісник вищої освіти. – К. : НМЦВО, 2001. – №6. – С. 39-40.
  7. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) / [В. Л. Гуло, К. М. Левківський, Л. О. Котоловець та ін.]. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2013. – 92 с.
  8. Положення про дисципліни вільного вибору студентів у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка : затверджено 30 грудня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info> (доступ на 24.09.2017).
  9. Положення про Міністерство освіти і науки України : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-p>
  10. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента : Наказ Міністерства освіти і науки України від 9 липня 2009 р. № 642. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/4283/
  11. Роз'яснення та рекомендації щодо реалізації наказу Міністерства освіти і науки від 26 січня 2015 року № 47 "Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік" та окремих норм Закону України "Про вищу освіту" : Додаток до листа МОН від 13.03.2015 № 1/9-126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/dokumenty/spysok/7514-lyst-mon-ukrayiny-19-126-vid-13032015r>

Zhara H.

COMPARATIVE ANALYSIS OF FUTURE TEACHERS' PREPARATION CURRICULUMS FROM THE POINT OF VIEW OF THEIR INDIVIDUAL HEALTH PRESERVATION COMPETENCE FORMATION

The analysis of the curriculum of students of higher pedagogical educational institutions for different specialties is carried out in the article. The main attention is paid to the subjects of valeological direction and professional disciplines, the content and practical orientation of which can be used for forming the individual health preservation competence for future teachers. The relationship between the volume of these subjects, the state of health, and professional burnout levels of teachers-practitioners with the same specialties is shown.

The system of healthcare of pedagogical workers in Ukraine is not sufficiently developed. This is confirmed by the analysis of normative documents, literary and monographic sources, as well as objective data of research and observation.

It was conducted a comparative analysis of curriculums for the training of specialists in the field of knowledge 01 Education in different specialties to clarify the peculiarities of the training of future teachers regarding the formation of their competence in individual health preservation. It was found that the largest number of ECTS credits for the subjects of valeological direction is given in curricula for teachers of physical education and elementary education, the smallest – for teachers of physics and mathematics and philology. The results of the curriculums analysis were compared with the data of the self-assessment of the state of health and the levels of professional burnout of secondary school teachers. It was found that the teachers of foreign literature, geography, Ukrainian language and literature, foreign language feel the worst of their health. The best health status is observed in history teachers and labour training and technology teachers. The teachers of foreign literature, chemistry and biology have the highest levels of professional burnout, and the lowest levels – the teachers of labour training and technology.

It was found out that for a full-fledged development of future teachers' individual health preservation competence, specially oriented educational subjects or special programs for further training in postgraduate education are needed.

Key words: teacher, health, professional preparing, curriculum, ECTS credits, teacher's individual health preservation competence.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2017